

ŐSTÖRTÉNET (I/02/a,b.)

Z. Tóth Csaba (Pécs):

Szavárd-magyar onomasztika¹ – bizonyosságokkal és kérdőjelekkel

SZAVÁRD / SZABIR

I.E. 3-2. ÉVEZRED (elő-ázsiai v. iráni ősnép?)

- **Szu** (szumér, é.-mezopotámiai népnév ékírásos táblákon, Ungnad, Kramer, Gelb)
- **Szubir-ki** (szum., jelentése 'Elsüllyedt Kert', a Van-tó környékén, Ungnad, Gelb)
- **Zubari, Szubari** (szum., ország, lovakkal és harci szekerekkel kapcsolatban említik, California Institute for Ancient Studies, vö. Sz. A. Grigorjev az uráli Szintasta és az elő-ázsiai, kisázsiai kultúrák közötti szoros párhuzamokról, bronzipar, erődvárosok, kerámiák, textilek, és Szintastán találták az eddigi legrégebbi küllős kerék leletet)
- **Szubartu** (asszír, Szubar ország, Ungnad)
- **Szuardatu, Szuwardata** (szum., „Nap-adta”, mitanni királynév, Amarna-levelek, CIAS, vö. szanszkrit szvarga = menny, szuvarna = aranyfény, a Nap szinonímái; Ungnad szerint a *hurri* név a szubarok és mitannik szövetségét jelenti, vö. Chorezm neve óir. Hwarizem = a Fény földje, vagy a „hurriké”? Tolsztov)
- **Szu-bar-ra** (óperzsa, népnév, uo., Ungnad; a szavárdok déli maradékai?)

---

¹ Névtan: a tulajdonnevekkel foglalkozik.

I.E. 1. ÉVEZRED

- **Szaszpeir** (gör., Hérod., elírás?, a médek és kolchisziak között laknak; szavárdok?)
- **Isszedonok** (gör., Hérod., Itkul-kultúra az Uráltól keletre, az Iszet-folyó térségében, i.e. 7-3. sz., Koryakova-Epimakhov, Bongard-Levin, Grantovszkij, és az Imaeum / Altáj-hegység vidékén, ahol két városuk is van, Ptolem.)
- **Szaberi, szapir** (dk-iráni tó, és 'jótekonny' jelentéssel szellemi lények jelzője az Avesztában; a későbbi köztörökben szabir = állhatatos, türelmes)

AD 1-3. SZÁZAD

- **Szardi szkíta** (lat., Plinius, elírás, nép a Meóthisznál, a szirákok mellett)
- **Szuardeni / Szovardeni** (gör., Ptolem., uo.)
- **Szardenae** (lat., Tab. Peutingeriana, Plin., Ptolem. nyomán, nép a Meóthisznál)
- **Pak Szap / Szip** (kín., fehér szabir? a magyarokkal együtt?, Kao-cső, 'Magas Szekerű' Tingling szövetség 15 népe között, ogurokkal, hunokkal, s talán a székelyekkel, kín. Szukit átírással, Wei-shu, Schlegel)

5-6. SZÁZAD

- **Szabeir, Szapeir, Szapfiresz** (gör., többször, Prokópiusz idején a Kaukázus északi középső részénél laknak, az alánok és hunok között, személynevek: Iliger, Kutildisz, és Balak / Balmak v. Malak, akinek felesége, Boarek kir.nő legyőzte a hunokat 520-ban; a források a szabirokra is használták az általános „hun” elnevezést)

9-10. SZÁZAD

- **Szevordik** (örm., Draszkanakerci, a d.-kaukázusi Kura-folyónál laknak, Tusz, v. Tovuz a székvárosuk, fejedelmük Stepanos Kon keresztény vértanú 855-ben; vö. Báb. Konst., DAI 38)
- **Szizjvardija** (arab, Maszúdi, Al-Hamadani, Isztahri, Baladuri, Kmoskó)
- **Szervoti** (gör., Báb. Konst., De cerim., elírás, örm. szófejtése „fekete fiúk”, az örmények szomszédai, három fejedelmük van, keresztények)
- **Szavartiaszfali** (gör., rendíthetetlen v. lovas szavárd, Báb. Konst., DAI 38, magyarok régi neve a türk kazárok 6. század végi kel.-eur.-i megjelenése előtt; magyar követek közlése)
- **Spyry** (szogd, Nafnamak, Turfan környékén?, bizonytalan olvasat, Henning)
- **Szevar** (dunai bulgár fejedelem, Pritsak)

10-13. SZÁZAD

- **Zuard** (személynév, Anonymusnál Hulec-nek, Álmos fejed. „nagybátyjának” fia a Volgán túli elindulásnál; talán ennek elírása Liutprandnál a 'Szalárd' név a Pávia elleni 924. évi magyar ostrom kapcsán, bár létezik Szalárd helynév is Erdélyben)
- **Zoard** (lat., nemzetség- és szem.név, nem keverendő össze a Zovárdffyakkal, akik Hont-Pázmán nembeliek voltak; Kézai szerint Lél vezértől származtak, oklevelekben Zoard magiszter a nemzetség Vécs-ágából Esztergomban, Knauz, és pálos prior, Gyöngyösi; ebből a nemzetségből származott a nagy-besenyői Bessenyei család)
- **Zuvár** (hegy és vár, Márianosztra mellett, Zuard névből? Gyöngyösinél Nosztra vár)
- **Szober, saper** (lovas nép a hanti, manysi folklórban, Reguly, Pápay, Patkanov, Steinitz)

- **Szober mu** (Szabir ország, hanti nyelven, innen Szibéria)
- **Szuvar** (nép és település a Volga-Káma találkozásánál, Ibn Fadlan, csuvas?)
- **Zavuk** (héb., József kagán levele, elírás)

MAGYAR

I.E. 3-2. ÉVEZRED (iráni, mitanni ősnép?)

- **Maidhya, madhja** (óir.-avesztai, szanszkrit, 'közép', pl. Madhjadésza Indiában)
- **Airyá, árja** (nemes, kiválasztott nép, a 'fény fenntartói', maidhya airya = a Közép népe?)

I.E. 1. ÉVEZRED

- **„Andronovó-árják”** (Helimski, Witzel a sztyeppei iráni nyelvjárásokról)
- **Tasmolai szakák / szkíták** (ÉK-Kazahsztán, hasonló szokások, mint a honf. magyaroknál: szabályos részleges lovastemetkezés, lószerszám, női sírban is, elhunytak fejjel nyugatra tájolása, ami Szintastán is jellemző volt)
- **Gorokovo-kultúra** (szaka típusú, az itkuliak szövetségesei lesznek a Tobolnál, majd i.e. 3. század végén együtt költöznek az Uráltól nyugatra, a Felső-Bjelaja mentén élt prokorovói, korai szarmatákhoz, Koryakova-Epimakhov, vö. Hérod., arimaszpu = ogur/*Szargatka* vs. isszedon = szavárd/*Itkul* vs. szkíta = magyar/*Gorokovo*?)

AD 1-2. SZÁZAD

- **Metere** (lat., Ovidius, Tristia II. 191, Pekkanen)
- **Mattzaris** (lat., CIL 5234, e nép által megölt férfi celjei sírkövén, uő)
- **Mazacasos** (lat., Plin., elírás)
- **Materi** (gör., Ptolem., a Volgától keletre)

6-9. SZÁZAD

- **Amzarte** (szír, Zakariás rhétor, elírás, egy felsorolásban az é.-kaukázusi egyéb „sátorlakó” népekkel, szabirokkal, hunokkal, kazárokkal, kálizokkal etc., Kmoskó)
- **Kicsi- és Ulu-(Nagy) Magyar** (tör., Derbendnameh, kel.-kaukázusi erődök, melyeket Khosrau Anusirván, perzsa sah alapított, majd a szavárd-magyarok kezére kerülhettek)
- **Türk, Mazar / Megere, Szavartiaszfali** (gör., Báb. Konst., DAI 37-40, a besenyők támadásakor a magyaroktól elszakadnak a szavárdok, akik „Perzsia szomszédságába” költöznek, a magyarok pedig a Dontól nyugatra, „Levédiába”, majd a Dnyepertől nyugatra, „Etelközbe”; Anon. fenntartotta az ezután létrejött „Dentumoger”, tör. jedi-magyar, hétmagyar nevet, mely 2 szavárd-magyar és 5 ogur törzs szövetségét jelentette, ld. ogurok számozták a törzseiket, és Anon., vérszerződés)
- **Belije ugri, Csernije ugri** (ószláv, Poveszti, a pannóniai avarokhoz költöznek a fehér ogurok a 7. században – Theophylaktos szerint kutrigurok és tarniak –, és a fekete ogurok a honf. magyarok a 9. században; a 7. századi „fehér ogurokat” Kuber vezethette, és lehettek közöttük székelyek, akik emlékére a perzsa-türk csóban, csobán / ispán, helytartói, kormányzói tisztségnevén „Csaba” alakban tartották fenn, vö. Miracula S. Demetrii, P. Charanis, etc., ld. égtájak színei Kínában, fehér = nyugat, fekete = észak)
- **Ugri, ungri, hungari** (gör., lat., az ogur, onogur szövetségeseik nevéből, Anon. nem magyar eredetűnek tartja; Álmos apjának, Ugek-nek a neve a tör. ücs oq = 3 nyíl ogur törzsszövet-

ségből való származására utalhat, ld. oguz monda az arany íjról és három nyílveszőről, Schlegel, 1896; az 5 + 2 ogur-magyar törzsszövetséghez Kijevnél csatlakozott 3 „kabar”, chorezmi, másképp káliz törzs, így lettünk on-ogurok = 10-ogurok, vö. ungri és cowaris harcolnak a frankok ellen Kolmütznél, 881-ben, Annales Iuvavenses, & DAI, Anon. „kumánok”)

Illusztrációk: a címdalton Sausatar, Mitanni király pecsétje, a zárókép vízililiomok a berezovói ezüst tálról